

УДК 32.01:323.1]:124.5

Політична ідеологія як духовний регулятив суспільно-політичного розвитку

О.С. ДЬОМІНА

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна,
E-mail: oksana_dm@mail.ru**Авторське резюме**

У статті проаналізовано поняття, структура, роль ідеології, яку вона відіграє у суспільстві. Для аналізу ідеології як чинника політичного процесу важливим є розуміння її структури та функцій. Визначено, що структурні елементи ідеології мають різний ступінь впливу на політичний процес. Ідеологія складається щонайменше з трьох елементів: образу дійсності (оцінки того, що відбувається у конкретному суспільстві та поза ним); аксіологічної системи (ієрархії цінностей); практичних вказівок (методології діяльності для зміни або збереження існуючого стану справ). Виділено структурні рівні ідеології за критерієм її практичної деталізації та ступенем функціонального зв'язку із політичним процесом: а) теоретико-концептуальний рівень; б) програмний рівень; в) рівень практичний. Важливим питанням при розгляді структури політичної ідеології є співвідношення в ній ірраціонального та раціонального компонентів. Для сприйняття політичної ідеології як фактора політичного процесу визначаються її загальні та специфічно-політичні функції. Політичні цінності та ідеали є найбільш значущими складниками політичної ідеології. З функціонального аналізу цінностей ми можемо відзначити підхід, згідно з яким, саме цінності слугують ядром найважливіших спрямовуючих векторів політичної діяльності: ідеології, політичної культури та політичної системи. Існує тісний взаємозв'язок між політичними цінностями та ідеалами. Причому, і цінності, і ідеали, незважаючи на свою приналежність до світу духовного та суб'єктивної природи, стають чи не найважливішими чинниками перебігу політичного процесу, прийняття політичних рішень, визначення напрямків політичної модернізації. Маючи характер ідеального та нормативного образу дійсного та майбутнього, вони надають сенс політичному процесу, містять у собі його потенціальний проект, привносять до нього оціночні критерії.

Ключові слова: політична ідеологія, політичний процес, політичні цінності, політична культура, політичний ідеал, політичні відносини, соціалізація індивіда.

Political ideology as a spiritual regulation socio-political development

O.S. DOMINA

National pedagogical Dragomanov university, Kyiv, Ukraine, E-mail: oksana_dm@mail.ru

Abstract

In article the concept, structure, a role of ideology which she plays in society are analysed. For the analysis of ideology as factor of political process the understanding of its structure and functions is important. It is defined that structural elements of ideology have various extent of influence on political process. The ideology consists at least of three elements: an image of reality (an events assessment in concrete society and out of it) axiological system (hierarchy of values); practical instructions (activity methodology for change or preservation of the existing situation). Structural levels of ideology by criterion of its practical specification and extent of functional communication with political process are allocated: a) theoretic conceptual level; b) program level; c) level practical. An important question by consideration of structure of political ideology is the ratio in it irrational and rational components. For perception of political ideology as factor of political process its general and specific political functions are defined. Political values and ideals are the most significant components of political ideology. From the functional analysis of values we can note approach according to which, values serve as a kernel of the major directing vectors of political activity: ideologies, political culture and political system. There is a close interrelation between political values and ideals. And, both values and ideals, despite the belonging to an inner world and the subjective nature, become nearly the most important factors of a course of political process, adoption of political decisions, definitions of the directions of political modernization. Having character of an ideal and standard image of the present and future, they give sense to political process, include its potential project, introduce in it estimated criteria.

Keywords: political ideology, political process, political values, political culture, political ideal, political relations, socialization of the individual.

Постановка проблеми. Політика, ґрунтуючись на інтересах, формулює цілі, ідеологія на основі цілей виробляє суспільний ідеал. У сукупності вони виступають як творча сила, мобілізуюча людей на реалізацію поставлених завдань. Жодна політична система не обходиться без ідеології. Такі загальнолюдські цінності, як свобода і демократія мають неоднозначне

тлумачення у всіх куточках світу. Ідеологія дозволяє співвіднести існуючі суспільні реалії з вищими цінностями, і тим самим вона додає сенс, спрямованість і виправдання змінам, що відбуваються в суспільстві.

Саме ідеологія виробляє сукупність цілей і цінностей, що дозволяють індивідам ідентифікувати себе як співтовариство, встановлюю-

© О.С. Дьоміна, 2015

чи зв'язок між світоглядами людей і правилами інтерсуб'єктивної нормативності, визначає вона взаємовідношення між менталітетом і нормами поведінки членів співтовариства. Не випадково в основі кризи будь-яких цивілізацій і суспільних систем лежить, в кінцевому рахунку, ідеологічна криза, але й будь-яке суспільне відродження також починається з очищення і оновлення суспільних ідеалів, із затвердження нової системи цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемою політичної ідеології в Україні займалися М. Попович, Л. Губерський, М. Михальченко, В. Андрущенко, М. Кисельов, М. Хилько, В. Крисаченко, В. Лубський, В. Денисенко, Ф. Рудич, А. Лой, Ю. Левенець, В. Горбатенко, О. Салтовський, І. Воронов, Г. Касьянов. Серед зарубіжних дослідників А. Хейвуд, Д. Марч, Г. Стокер, Т. Бейл і Р. Беллами.

Належне місце серед них займають праці російських вчених, таких як: А. Мельвіль, М. Льїн, А. Дегтярьов, Т. Алексеева, А. Соловйов, К. Гаджиев та багато інших. Одна потребують подальшого уточнення існуючі уявлення про політичну ідеологію, її відношення до реальності і науки, її суб'єктності і функціональності.

Метою дослідження є структурно-функціональний аналіз політичної ідеології як системи загальнонаціональних цінностей і духовний регулятив суспільно-політичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема наукового пояснення ідеології ускладнюється тим, що цей феномен має безліч інтерпретацій. Політична ідеологія як духовний феномен і політичний регулятив є конкретно-історичним системним відображенням сутнісних сторін політичної дійсності і виступає формою політичної свідомості і самосвідомості певної спільноти людей. Це система ідей, гіпотез, концепцій, теорій, ідеалів, лозунгів, програм, в яких відбиваються сутнісні політичні і економічні інтереси соціальних спільнот і груп, їх практичні позиції в політичній сфері по відношенню до інших спільнот, груп і держави, оцінка місця даних суб'єктів політики в реальному житті, а також їх поглядів на хід політичного розвитку і на відображення цього розвитку в політичних ідеологіях інших суб'єктів політики. На думку відомого дослідника К. Гірца, «нагальна потреба в ідеології як у джерелі суспільно-політичних сенсів і позицій виникає саме тоді, коли забезпечити адекватний образ політичного процесу вже не можуть ані найзагальніші культурні, ані найбуденніші, «прагматичніші» орієнтації даного суспільства» [1, с. 225].

Згідно з працею «Ідеологія і політика» британського вченого М. Селіджера, політична ідеологія орієнтована на негайні політичні дії, що пов'язано з її безпосереднім залученням до політичного процесу, вимогами тимчасових компромісів, необхідністю добитися макси-

мальної підтримки, внаслідок чого фундаментальні принципи, що складають зміст ідеології, мають більш тенденційний, менш об'єктивний характер, ніж їх теоретичні моделі і філософські підстави [2, с. 172]. А. Косолапов також розглядає ідеологію в безпосередньому зв'язку з політичним процесом – згідно з ним – це система цінностей і поглядів, яка дозволяє людині орієнтуватися у навколишньому світі і служить основою цілеполягання та вибору методів політичної діяльності [3, с. 3-24]. Згідно з визначенням В. Борисюка, «ідеології представляють конгломерат політично артикульованих ідей і завдань, функцією яких є мобілізація і організація соціальних сил, здатних не тільки сприйняти основні постулати тієї або іншої ідеології, але і забезпечити досягнення цілей, які вона переслідує» [4, с. 3-4]. Зважаючи на поєднання ідеалістичного та практично-процесуального в ідеологічних концептах у політичних науках існує теза про дворівневність структури ідеологічного простору – ідеології як відображення глибинних цінностей культури і її функціонування в світі конкретної політики [5, с. 29].

Для аналізу ідеології як чинника політичного процесу важливим є розуміння її структури та функцій. Адже структурні елементи ідеології мають різний ступінь впливу на політичний процес. Ідеологія складається щонайменше з трьох елементів: образу дійсності (оцінки того, що відбувається у конкретному суспільстві та поза ним); аксіологічної системи (ієрархії цінностей); практичних вказівок (методології діяльності для зміни або збереження існуючого стану справ). У ідеологію деякі дослідники також включають наступні форми: 1) світоглядну, 2) нормативну, 3) легітимну, 4) ідентичнісну [6, с. 215].

У загальному плані виділяють наступні структурні рівні ідеології за критерієм її практичної деталізації та ступенем функціонального зв'язку із політичним процесом: а) теоретико-концептуальний рівень; б) програмний рівень; в) рівень практичний. Український вчений М. Михальченко деталізує означені рівні ідеології, на його думку, структуру політичної ідеології складають: політичні теорії; концепції політичного розвитку; політичні ідеї; суспільні ідеали; політичні програми; політичні гасла [2, с. 42-54].

Політичні програми та гасла найбільше наближені до конкретики політичного процесу і чинять на нього безпосередній ситуативний вплив, у той час коли концепції політичного розвитку, політичні ідеї та суспільні ідеали мають більш латентне, але більш довготривале значення для політичного процесу.

Важливим питанням при розгляді структури політичної ідеології є співвідношення в ній іраціонального та раціонального компонентів. Р. Барт, Ж. Сорель, Л. Колаковський,

М. Селіджер, Д. Ептер вважали, що істотною структурною складовою будь-якої політичної ідеології є ірраціональний компонент або політичні міфи. Проте, на думку О. Соловйова, у структурі політичної ідеології переважають раціональні начала і «на відміну від популярних уявлень, що вбачають в політичній ідеології резервуар спотворених ідей, змішаних з міфами і забобонами, політичні ідеології припускають раціональну концептуалізацію і обґрунтування інтересів політичних акторів як самостійних суб'єктів світу політики» [7, с. 9].

Для сприйняття політичної ідеології як фактора політичного процесу важливо зрозуміти роль, що вона відіграє у суспільстві, її загальні та специфічно-політичні функції. Якщо виходити з тези про вплив на формування політичного процесу з боку економічних, соціально-групових, етнічних, культурних сфер людського життя, то роль політичної ідеології полягає саме в тому, що вона відображає і систематизує цей вплив у політичній свідомості. К. Мангейм вважав, що «найбільш важливим в понятті ідеології є відкриття соціальної умовленості політичного мислення» [8, с. 57]. За допомогою політичної ідеології реалії економічного життя, особливості соціально-групової, етнічної структури переломлюються крізь призму соціально-політичних ідеалів, ієрархізуються та стають цілями конкретного політичного процесу.

Загальні функції політичної ідеології, вважає американський вчений Н. Смелзер, полягають, «по-перше, в тому, щоби послабляти соціальну напругу, яка виникає тоді, коли люди усвідомлюють розбіжності між своїми цінностями і реальними умовами своєї життєдіяльності. Інакше кажучи, ідеологія покликана затіювати суперечність між ідеєю про рівні можливості кожного громадянина і реальністю, коли одні соціальні групи й індивіди перебувають в гіршому стані, ніж інші. По-друге, оскільки ідеології захищають інтереси певних соціальних груп, то мають, в силу свого статусу, виправдовувати існуючий стан речей (консервативні типи ідеології) або ж, навпаки, боротися за його скасування (радикальні типи ідеології). По-третє, ідеології можуть надавати сенс і законність діям людей, їх вимогам» [9, с. 67]. Зрештою, політичні ідеології виконують функцію ідентифікації особистісних, групових норм і цінностей, задля досягнення яких громадяни вдаються до відповідних політичних дій.

По відношенню до політичного процесу політична ідеологія виконує також власні специфічні функції: орієнтаційну (сюди ж можна віднести і функцію політичної соціалізації); мобілізаційну – орієнтуючу суспільство на досягнення конкретних цілей; інтеграційну (інтегруючу) – об'єднуючу; амортизаційну (гасить потенційну соціальну напруженість,

переводячи її в площину підтримки політичних доктрин); захисну – виразу і захисту інтересів певної соціальної групи (зазвичай остання функція стосується ідеології опозиційних політичних партій і організацій). До них часто додають соціально-представницьку та пропагандистську функції політичної ідеології. Крім вищеперелічених, виділяють також пізнавальну (когнітивну); функцію оцінювання (О. Соловйов називає це «впровадженням в суспільну свідомість власних критеріїв оцінки минулого, сьогодення і майбутнього») та соціально-організуючу функції ідеології. Також ідеологія може виконувати функцію фільтра політико-управлінських рішень. В контексті теорії аналізу публічної політики ідеологія розглядається як фільтр, що визначає можливість і бажаність тих або інших політичних рішень. Цей фільтр допомагає структурувати і потоки політичної інформації [6, с. 216].

У процесі взаємозв'язку і взаємодії ідеології і політики теоретичні концепції впливають на політичні рішення, а практичні оцінки подій і явищ впливають на зміст ідеології. Досліджуючи взаємозв'язок ідеології і політики завдяки їх здатності охоплювати різні сфери свідомості, діяльності, поведінки, визначати їх напрям, цілі і засоби, російський дослідник Ж. Тощенко відзначає також, що ідеологія найближчим чином пов'язана з процесом зіставлення ідеалів і конкретних завдань, цілей і можливостей, які в політиці займають центральне місце; саме ідеологія вказує політиці систему ідеалів і цінностей, до якої та повинна прагнути; політика і ідеологія є найбільш експансивними системами суспільної свідомості і організації суспільства, здатні не тільки проникати в інші сфери його життя, але і поєднуватися одна з одною; політика і ідеологія в рівній мірі активні і пов'язані з боротьбою і різноманіттям думок, поглядів, рішень і програм [10, с. 159-160].

На напрям формування політичних цінностей та форми їх функціонування справляють вплив якості об'єкта ціннісної орієнтації (суспільство, держава, політичний режим, політичні інститути і лідери тощо), а також потреби та інтереси суб'єктів політичних цінностей. Стійкість самої системи політичних цінностей залежить від діалектики політичних цілей і засобів їх реалізації. Аморальні суб'єктивні засоби реалізації моральних політичних цілей знищують позитивну оцінку об'єктивно сформованих політичних цінностей. Це доводить досвід політичного розвитку пострадянських суспільств, коли політичні суб'єкти підірвали довіру до об'єктивних за своєю природою політичних цінностей: суверенна держава, демократична влада, єдність інтересів політичних еліт громадян тощо.

Сучасна політична філософія визначає політичні цінності як «об'єкти, явища, ідеї, про-

цеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до задовольняючих її соціальні потреби, інтереси і які залучає до сфери своєї життєдіяльності» [11, с. 644]. Український політологічний словник трактує цінності як «об'єкти, явища, ідеї та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її потреби, інтереси і які вона залучає у сферу своєї діяльності» [12, с. 719]. Таке визначення повторює класичне визначення марксистської аксіології В. Тугарінова: «Цінності – це суть предмети, явища та їх властивості, необхідні членам спільноти чи окремому індивіду як засіб задоволення їх потреб та інтересів, а також ідеї та спонування в якості норми, мети чи ідеалу» [13, с. 11].

Політичні цінності формуються і функціонують у політичних відносинах суспільних груп, соціальних верств, політичних сил і особистостей. Як психологічний центр регуляції діяльності і розвитку особистості, ціннісна свідомість концентрує в собі вибіркові, особистісно значимі результати життєвого досвіду як у сфері діяльності й соціальних стосунків, так і в сфері особистісного саморозвитку. Окрім особистісних цінностей, до складу ціннісної свідомості входять також відрефлексовані суб'єктивні уявлення людини про співвідношення соціальних цінностей та експектацій і власних потреб, про життєві плани і перспективи, які відображають унікальний ціннісний досвід кожної окремо взятої особистості. Поняття «ціннісна свідомість» у розумінні О. Музики є суб'єктивною (у плані локалізації) і суб'єктною (у плані джерел і спрямованості активності) характеристикою свідомості [14, с. 214].

Цінності організовані в систему, яка формується і засвоюється у процесі соціалізації індивіда. У результаті засвоєння цінностей, норм та правил (ідеалів) відбувається формування особистості, регулювання поведінки соціальних об'єктів. Цінності є тією основою, яка надає соціальним взаємодіям певного забарвлення і змісту, роблячи з них соціальні відносини. Визначальними компонентами суспільних систем цінностей є моральні норми, естетичні ідеали, політичні та правові принципи, філософські та релігійні ідеї [15, с. 131].

Проте, на думку П. Сліпця, саме тип політичних відносин є визначальним для формування відповідних політичних цінностей. В той же час розвиток системи політичних цінностей визначається процесами, які відбуваються у самій системі цінностей – ідеологічна і культурна наповненість цінностей, національні традиції політичних відносин, прогресивність суб'єктів політичних цінностей–політичних сил, лідерів, еліт. Ідеологічна складова політичних цінностей посилює свій вплив у перехідні (революційні) періоди і знижує в спокійні (еволюційні) періоди політичного розвитку [16, с. 79].

Отже, цінності істотно визначають і водночас визначаються ідеологією, суспільними інститутами, віруваннями та потребами. Така подвійна корелятивна залежність співіснування є надзвичайно важливою під час з'ясування функціональної підпорядкованості цінностей та межуючих з ними форм суспільної свідомості і соціальних інститутів [16, с. 84]. Дійсно, цінності виконують значну кількість функцій в політичній сфері, найважливішими серед яких є: інтегруюча (дезінтегруюча), регулятивна, ідентифікаційна, стандартів і вільних критеріїв вибору форм політичної діяльності тощо. В цінностях акумулюються переконання щодо цілей, до яких люди прагнуть, а також досвід реалізації цих цілей.

З функціонального аналізу цінностей ми можемо відзначити підхід, згідно з яким, саме цінності слугують ядром найважливіших спрямовуючих векторів політичної діяльності: ідеології, політичної культури та політичної системи. Цей підхід, розроблений Р. Ингlexартом для застосування у політичній сфері, становить значний методологічний інтерес для нашого дослідження. Еволюцію методологічної концепції політичних цінностей Р. Ингlexарта можна простежити в його книзі «Тиха революція», у якій він пише про те, що пріоритетними для суспільства є цінності, орієнтовані на «нестачу», тобто на те, чого в суспільстві бракує. У монографії «Культурне зрушення у розвиненому індустріальному суспільстві» Р. Ингlexарт актуалізує соціально-економічні цінності як базу для розвитку західних індустріальних суспільств [17, р. 148]. Динаміка вікових і соціальних факторів призводить до формування цінностей старшого покоління: економічний добробут, суспільна безпека, законність і порядок, міцна оборона, тобто таких цінностей, які в політичному процесі підтримуються сильною державною владою. У молоді в цьому ж середовищі на перший план висуваються «постмодерністські цінності»: самовираження, якість життя та особиста свобода.

П. Сліпець виділяє три форми існування політичних цінностей, які переходять одна в одну: 1) політичні ідеї та ідеали (вироблені суспільною свідомістю і наявні в ньому у вигляді узагальнених уявлень про досконалість політичної сфери суспільного життя); 2) предметне втілення цих ідеалів на рівні суспільно-політичної практики; 3) мотиваційні структури особистості (моделі належного), які спонукають до предметного втілення в діяльності індивідів суспільно-ціннісних ідеалів. Зазначені форми переходять одна в одну [16, с. 87].

Як ми бачимо, існує тісний взаємозв'язок між політичними цінностями та ідеалами. Політичний ідеал тлумачиться як «ціннісне світоглядне відображення та впорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє; взірць доско-

налості, котрий виступає для суб'єктів політики та широких верств населення моделлю бажаного, критерієм оцінки дійсності з позиції віддаленої мети» [12, с. 224–225].

Український політолог В. Корнієнко пропонує таку дефініцію політичного ідеалу: це «особливий тип мети, конструктивний елемент утопічної свідомості..., система поглядів та уявлень про найдосконалішу форму держави, атрибути політичної влади, що відбивають зняття у свідомості суб'єкта об'єктивних протиріч стосовно його корінних інтересів і потреб» [18, с. 12]. Політичний ідеал, зазначає В. Корнієнко, значною мірою відображає вади політичної дійсності, постаючи способом їх заперечення. У наведеній дефініції це заперечення тлумачиться в діалектичній термінології як суб'єктивне зняття суперечності, з одного боку, суспільно-політичного життя й з другого – уявлень (чи радше чуття) того, якою мусить бути політика. Звідси видно деонтологічний характер політичних ідеалів.

В. Корнієнко поділяє політичні ідеали за змістом і способом постання, виокремлюючи такі їхні класи: а) суб'єктивні: особисті, національні та класові; б) об'єктивні: особистість, політика, форма державного правління, устрою та режиму; в) процесуальні: відповідність інтересів суб'єкта об'єктивній спрямованості суспільно-політичного розвитку; г) рефлексивні: повсякденні (сформовані стихійно, наприклад, вірування) й теоретичні, або концептуальні (продукуються внаслідок осмислення ідеалів стихійних чи шляхом цілеспрямованого політичного теоретизування) [18, с. 16].

Причому і цінності, і ідеали, незважаючи на свою приналежність до світу духовного та суб'єктивної природи, стають чи не найважливішими чинниками перебігу політичного процесу, прийняття політичних рішень, визначення напрямків політичної модернізації. Передусім розглянемо точку зору К. Гаджиева, за якою трактування «реальної» політики можливе лише в нерозривному взаємозв'язку з політикою «ідеальною», себто такою, що впливає з уявлень про політичні ідеали. Зокрема, безперервна черга конфліктів, що стрясають будь-яку державу, а то й цивілізацію, може трансформуватись у чергу консенсусів лише за умови наявності «осьового ідеалу», на якому ці держава та цивілізація ґрунтуються.

Автор, аналізуючи історію політичних вчень, доходить висновку, що концепції політичних ідеалів висувалися не лише представниками «політичного ідеалізму», а й прибічниками матеріалістичного світогляду. І така до певної міри об'єктивність існування політичних ідеалів, на думку Гаджиева, «гносеологічно» пояснюється вже з тим, що людина попри найнесприятливіші умови життя (а можливо, й завдяки їм), усе ж має здатність «мріяти». К. Гаджиев проголошує: «Прагнення до високого, недосяжного, досконалого притаманне самому еству як людини, так і суспільства» [19, с. 200–201].

Схожої думки дотримується й український політолог М. Розумний, згідно з яким: «ідея – результуючий вектор суспільного самоусвідомлення, що виражає ключову проблему суспільного розвитку у вигляді генеральної альтернативи (сміслової дихотомії, ситуації вибору, основного конфлікту). У цьому сенсі ідея є формою реагування суспільства на певну ситуацію, відображає сукупність її чинників (детермінант) і в своїх видозмінах відображає динаміку самої ситуації та її конкретних вимог і характеристик» [20, с. 33].

Висновки. В якості висновку слід сказати, що політична ідеологія представляє систематизовану та раціоналізовану сукупність політичних ідеалів, цінностей, норм, програмних положень, політична психологія забезпечує їхню глибинне прийняття та ірраціональну почуттєво-емоційну підтримку як індивідами, так і групами суб'єктів політики. Співвідношення моралі та політики є багатоплановим і важливим для цілісного погляду на суспільство, розуміння взаємопов'язаності суспільних норм та політичних відносин. Органічний, взаємопроникаючий зв'язок політики і моралі викликаний тим, що усвідомлення людиною своїх політичних інтересів пов'язане з її моральним вибором. Особливою рисою взаємного зв'язку політики і моралі є єдність і відмінність, взаємна детермінованість і відносна самостійність. Політичні цінності та ідеали є найбільш значущими складниками як політичної ідеології. Маючи характер ідеального та нормативного образу дійсного та майбутнього, вони надають сенс політичному процесу, містять у собі його потенціальний проект, привносять до нього оціночні критерії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гирц К. Идеология как культурная система / К. Г. Гирц // Интерпретация культур ; [пер. с англ. О. В. Барсукова, А. А. Борзунов, Г. М. Дашевский и др.]. – М. : РОССПЭН, 2004. – Глава 6. – С. 224–267. – (Серия «Культурология. XX век»).
2. Михальченко Н. И. Политическая идеология как форма общественного сознания / Н. И. Михальченко. – К. : Наукова думка, 1981. – 262 с.
3. Косолапов А.М. Интегративная идеология для России: интеллектуальный и политический вызов / А. М. Косолапов // Вопросы философии. – 1994. – № 1. – С. 3–24.
4. Борисюк В. Политические идеи и идеологии постиндустриальной цивилизации / В. Борисюк // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 7. – С. 3–14.

5. Балл Г. О. Проблема обґрунтування суспільної ідеології у світлі гуманістичного підходу / Г. О. Балл // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія : методол. семінар Академії педагогічних наук України, 12 лист. 1998 р. : зб. матеріалів. – К. : Гнозис. – 1998. – С. 27–34.
6. Біденко Ю. М. Підходи до розгляду ідеології в західній соціальній думці / Ю. М. Біденко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. Питання політології. – Харків, 2006. – № 737. – С. 213–218.
7. Соловьев А. И. Политическая идеология: логика исторической эволюции / А. И. Соловьев // Полис. - 2002. - № 2. - С. 8-11.
8. Мангейм К. Идеология и утопия / К. Мангейм // Диагноз нашего времени / [пер. с нем. М. И. Левин] ; ред.-сост. Я. М. Бергер и др. - М.: Юрист, 1994. - С. 7-276.
9. Смелзер Н. Социология : [учеб. пособие] / Н. Смелзер ; [пер. с англ.]. - М.: Институт практической психологии, 1994. - 426 с.
10. Тощенко Ж. Т. Этнократия: идеология и современность (социологические очерки) : [монография] / Ж. Т. Тощенко. - М. : РОССПЭН, 2003. - 432 с.
11. Філософія політики [короткий енцикл. словник] / Авт.-упоряд. : Андрущенко В.П. та ін. - К. : Знання України, 2002. - 670 с.
12. Політологічний енциклопедичний словник / [ред. - упоряд. В. П. Горбатенко; ред.: Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін]. - 2-е вид. : доп. і перероб. - К. : Генеза, 2004. - 736 с.
13. Виноградов В. Политические ценности в жизнедеятельности людей / В.Д. Виноградов // Тугариновские чтения. Материалы научной сессии. – Вып. 1. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – С. 11 – 14. – (Серия «Мыслители»).
14. Музика О. Політичні цінності в системі ціннісної регуляції розвитку особистості / О. Музика // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: [зб. наук. праць]. / За заг. ред. М. М. Слюсаревського. - К.: Міленіум, 2008. - Вип. 8. - С. 209-218.
15. Остапенко М.А. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги: монографія / М.А. Остапенко; НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 350 с.
16. Сліпець П. П. Політичні цінності й ідеологія у форматі стратегії формування ефективної держави та суспільних відносин / П. П. Сліпець // Наука. Влада. Політика : [зб. наук. праць]. / редкол. : М. І. Михальченко (голова) та ін. - К. : Знання України, 2008. - С. 75-92.
17. Inghart R. Culture shift in advanced industrial society / R. Inghart. - Princeton University Press, 1990. - 484 p.
18. Корнієнко В. О. Політичний ідеал: проблеми еволюції та втілення в умовах сучасного суспільного розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / В. О. Корнієнко. – К., 2002. – 36 с.
19. Бушанський В. Естетизм політичних ідеалів і цінностей / В. Бушанський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2010. – № 1 (45) – С. 200-219.
20. Розумний М. Суспільні ідеї та сучасні механізми комунікації / М. Розумний // Політичний менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С. 32-37.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2015

REFERENCES:

1. Girc K. Ideologiya kak kul'turnaya Sistema (Ideology as cultural system) // Interpretaciya kul'tur. – М. : ROSSPEHN, 2004. – Glava 6. – P. 224–267. – (Seriya «Kul'turologiya. XX vek»).
2. Mihal'chenko N. I. Politicheskaya ideologiya kak forma obshchestvennogo soznaniya (Political ideology as form of public consciousness). - К. : Naukova dumka, 1981. - 262 p.
3. Kosolapov A.M. Integrativnaya ideologiya dlya Rossii: intellektual'nyj i politicheskij vyzov (Integrative ideology for Russia: intellectual and political call) // Voprosy filosofii. – 1994. – № 1. – P. 3–24.
4. Borisyuk V. Politicheskie idei i ideologii postindustrial'noj civilizacii (Political ideas and ideologies of a post-industrial civilization) // Mirovaya ehkonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. – 2004. – № 7. – P. 3–14.
5. Ball H. O. Problema obgruntuvannya suspil'noyi ideolohiyi u svitli humanistychnoho pidkhodu (The problem of justification in the light of social ideology humanistic approach) // Psykholoho-pedahohichna nauka i suspil'na ideolohiya : metodol. seminar Akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrayiny, 12 lyst. 1998 r. : zb. materialiv. – К. : Hnozyys. – 1998. – P. 27–34.
6. Bidenko Yu. M. Pidkhody do roz · hlyadu ideolohiyi v zakhidniy sotsial'niy dumtsi (Approach to the ideology in Western social thought) // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina «Pytannya politolohiyi». – Kharkiv, 2006. – № 737. – P. 213–218.
7. Solov'ev A. I. Politicheskaya ideologiya: logika istoricheskoy ehvolycii (Political ideology: logic of historical evolution) // Polis. - 2002. - № 2. - P. 8-11.
8. Mangejm K. Ideologiya i utopiya (Ideology and utopia) // Diaognz nashego vremeni. - М.: YUrist, 1994. - P. 7-276.
9. Smelzer N. Sociologiya. - М.: Institut prakticheskoy psihologii, 1994. - 426 p.
10. Toshchenko ZH. T. EHtnokratiya: ideologiya i sovremennost' (sociologicheskie ocherki) (Etnokratiya: ideology and present (sociological sketches)). - М. : ROSSPEHN, 2003. - 432 p.
11. Filosofiya polityky (Political Philosophy: Encyclopedic short. dictionary). - К. : Znannya Ukrayiny, 2002. - 670 p.
12. Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk (Political Science Encyclopedic Dictionary). - К. : Heneza, 2004. - 736 p.

13. Vinogradov V. Politicheskie cennosti v zhiznedeyatel'nosti lyudej (Political values in activity of people) // *Tugarinovskie chteniya. Materialy nauchnoj sessii.* – Vypusk 1. – SPb.: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshchestvo, 2000. – P. 11 – 14. – (Seriya «Mysliteli»).
14. Muzyka O. Politychni tsinnosti v systemi tsinnisnoyi rehulyatsiyi rozvytku osobystosti (The political values in the system of regulation of the value of the individual) // *Problemy politychnoyi psykholohiyi ta yiyi rol' u stanovlenni hromadyanyna Ukrayins'koyi derzhavy.* - K.: Milenium, 2008. - Vyp. 8. - P. 209-218.
15. Ostapenko M.A. Politychnyy plyuralizm: nestabil'nist' demokratiyi ta poshuky sotsial'noyi rivnovahy: monohrafiya (Political pluralism, democratic stability and social balance search: monograph), 2013. – 350 p.
16. Slipets' P. P. Politychni tsinnosti y ideolohiya u formati stratehiyi formuvannya efektyvnoyi derzhavy ta suspil'nykh vidnosyn (Political values and ideology in the form of strategy formation of an effective state and public relations) // *Nauka. Vlada. Polityka.* - K. : Znannya Ukrayiny, 2008. - P. 75-92.
17. Inghart R. Culture shift in advanced industrial society. - Princeton University Press, 1990. - 484 p.
18. Korniyenko V. O. Politychnyy ideal: problemy evolyutsiyi ta vtillennya v umovakh suchasnoho suspil'noho rozvytku (The political ideal: the evolution and implementation problems in today's social development). – K., 2002. – 36 p.
19. Bushans'kyi V. Estetyzm politychnykh idealiv i tsinnostey (Aestheticism political ideals and values) // *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F.Kurasa NAN Ukrayiny.* – 2010. – № 1 (45) – P. 200-219.
20. Rozumnyy M. Suspil'ni ideyi ta suchasni mekhanizmy komunikatsiyi (Social ideas and modern communication mechanisms) // *Politychnyy menedzhment.* - 2004. - № 6 (9). - P. 32-37.

Дьоміна Оксана Сергіївна – кандидат юридичних наук, доцент
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Адреса: 01601, м. Київ, вул. Тургенівська, 8/14
E-mail: oksana_dm@mail.ru

Domina Oksana Serhiyivna – PhD in legal sciences, associate professor
National pedagogical Dragomanov university
Address: 8/14, Turgeniv'ska Str., Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: oksana_dm@mail.ru